

kuuluu viime aikojen eniten tutkittuihin aiheisiin. Sanoinko tutkittuihin? Siinäpä kysymys onkin, nimittäin sana »tutkimus» edellyttää kaiken sen mukaan, mitä minä olen oppinut, jonkinlaista metodiikkaa, jota olen mainittua aihepiiriä koskevasta väitte-lystä etsinyt tähän mennessä turhaan. Siksi rohkenenkin nyt sekaantua meneillään ole-vaan keskusteluun väittämällä seuraavaa: aiheesta kylläkin *puhutaan* ja *kirjoitetaan* paljon, mutta sitä tuskin *tutkitaan*.

Virikkeen tähän kirjoitukseen sain vii-me lukukaudella Hampurin yliopiston suo-malais-ugrilaisella laitoksella pitämästäni seminaarista »Kontakte zwischen urali-schen und indoeuropäischen Sprachen». Osanottajina oli kymmenkunta opiskelijaa, joille jaoin ensimmäisessä istunnossa Kün-napin artikkelin ja annoin tehtäväksi lukea ja tajuta se ja ottaa sitten siihen kantaa. Oman kantansa esittäminen tarkoitti tässä yhteydessä tietysti ainoastaan päättelyä sii-tä, onko argumentit esitetty vakuuttavalla ja hyvin dokumentoidulla tavalla. Opiskelijal-ta, joka on opiskellut vasta kaksi tai kolme vuotta fennougristiikkaa, ei voi vaatia, että hän pystyisi jo muodostamaan oman selvän mielipiteensä: »Künnap on oikeassa / Kün-nap on väärässä». Tarkoitukseni oli vain, että opiskelijat oppisivat Künnapin tekstiä tutkimalla huomaamaan, millä tavalla »teh-dään tiedettä» ja millä tavalla pystytään arvostelemaan sitä ja tekemään siitä johto-päätöksiä. Alun perin ajattelin kääntyä Vi-rittäjän puoleen koko seminaarin voimin, koska liian monet kysymykset jäivät ratkai-sematta — tästä johtuu otsikkoni »avunhuu-to». Hanke jäi kuitenkin kesken, koska opis-kelijoilla oli paljon tekemistä muidenkin omien töidensä kanssa; sitä paitsi kolme istuntoa valui hukkaan Saksassa riehuvan opiskelijalakon takia. En toki halunnut niel-lä tyytymättömyyttäni edellä mainittuun ja moneen muuhunkin asiaa käsittelevään ar-tikkeliin — Künnap 1997a oli ainoastaan

lopullinen kiihoke —, ja siksi juuri päätin avata suuni yksinkin. Ehkä en suoranaises-ti avunhuudoksi, mutta vähintään sanan muotoon valetuksi otsanrypistykseksi.

Künnap (1997a: 79) myöntää itse, että hän ehtii vain luetteloimaan kaikki tähän mennessä esitetyt oletukset (siis käyttämät-tä sana »todistus»), että ne »saattavat osoit-tautua jatkossa virheellisiksi» ja ettei hän »tähtää siis niiden todenperäisyyden poh-dintaan e[i]lkä lisätietojen hankintaan.» Toisin sanoen hän välittää ainoastaan jos-tain muualta saatua tietoa, joten hänen työn-sä osoittautuu kompiloivaksi. Työ on sinän-sä ihan hyvä ja tästä pitää Künnapia jopa kiittää, sillä tällaista kokoavaa katsausta — kuten kirjoittaja alussa mainitseekin — ehkä ei todellakaan ollut tätä ennen olemas-sa. Mutta vaikkakin itse vanhojen oletusten kompilaatio voi sinänsä olla jotakin uutta, eivät vanhat oletukset muutu tätä kautta uusiksi.

Tämä väitteeni ei kaivanne todistusta, mutta haluan kuitenkin tuoda esille muuta-man esimerkin. Künnap (1997a: 79) puhuu neljästä viimeaikaisesta katsauksesta, joihin hän kiinnittäisi huomiota, eli seuraavat neljä teosta toimivat hänen lähteinensä: Thomason ja Kaufman 1988, Bednarczuk 1991, Dahl ja Koptjevskaja-Tamm 1992 sekä Raukko ja Östman 1994. Mainitsematta jää kuitenkin, että nämäkin teokset ovat vain katsauksia, jotka puolestaan perustuvat taas toisiin lähteisiin tai pelkkiin hypoteeseihin. Thomason ja Kaufman (1988: 238–251) eivät tehneet itse tutkimuksia uralilais-in-doeurooppalaisen kontaktin alalla vaan vii-taavat lukuisiin eri teoksiin, joiden etupääs-sä ovat Décsy 1967, Kiparsky 1969 ja Veen-ker 1967. Bednarczukia 1991 en valitetta-vasti saanut käsiini, mutta oletan sen olevan saman kuin Bednarczuk 1990. Tässä ta-pauksessa kyseessä olisi pelkkä kahdeksan (hypo)teesin lista ilman selityksiä. Vasta Bednarczuk 1997, joka Künnapin 1997a

mennessä painoon ei kai ollut vielä ilmentynyt, käsittelee asiaa hieman yksityiskohdaisemmin. Dahl ja Koptjevskaja-Tamm 1992 on ainoa kirjoitus, josta ilmenee jonkinlainen oma tutkimuspanos, mutta tämänkin teos on keskeneräinen eikä päädy kovin syvälle, kun taas Raukko ja Östman (1994: 3) sanovat ihan avoimesti, että »keskeisintä ei ole hypoteettisen Itämeren kielialueen tarkka rajaaminen tai sen olemassaolon todistaminen, vaan pureudumme ennen muuta arealilingvistiikan teorian ja metodologian kehittämiseen». En halua tässä päätellä, tuliko siitä pureskelusta mitään, mutta joka tapauksessa tästä käy ilmi, etteivät kirjoittajat halunneet tarjota mitään uutta aineistoa. Odotuksenmukaisesti he sitten viittaavat myös vain Thomasoniin ja Kaufmaniin 1988 (mts. 23–24). Totta kai tiede elää siitä, että kuunnellaan, luetaan, tutkitaan, arvostellaan ja siteerataan toisten ajatuksia ja mielipiteitä. Mutta tieteen ja tieteellisyyden kehitys menee eteenpäin vasta silloin, kun toisten ajatuksiin lisätään jotakin uutta, jota ei siihen asti vielä ollut olemassa.

Tietokoneaikakauden yhtenä todella huonona sivuoireena on se seikka, että yksittäisiä tekstejä on saatavissa joka muodossa, siis jo kaikissa keskeneräisen työn eri kehitysvaiheissakin. Tuloksena on, että niitä jaetaan ympäri maailmaa ja keskeneräisten käsikirjoitusten siteeraaminen on tullut muotiin. Se saattaa muuttaa lähitulevaisuudessa koko tiedekulttuuriamme siinä mielessä, ettei tavallinen keskustelu tai väittely tällöin ole enää mahdollista, koska joku on jo lukenut jonkun kollegansa välittämän käsikirjoituksen, joku toinen taas ei. On mahdotonta tutkia tiettyjen väitteiden todenperäisyyttä, jos pääsy kyseisiin lähteisiin häiriintyy. Künnap 1997a mainitsee 22 lähdetä, niiden joukossa viisi käsikirjoitusta. Todellisuudessa vain neljä niistä on käsikirjoituksia (sillä Künnapin mainitsema Meerwein 1993 on ilmestynyt kauan sitten

[Meerwein 1994]), mutta jo niitäkin on mielestäni liian paljon, yhteensä yli 18 % (myös Raukolla ja Östmanilla on suuri osuus harmaata kirjallisuutta: lähes neljännes nimikkeistä on joko »[painamaton] esitelmä» tai »käsikirjoitus» tai sanomalehti-artikkeli, pro gradu -tutkielma tai muuten vaikeasti saatava lähde kuten »EX, the Magazine for Nordic airport passengers» tai »Elinkeinoelämän valtuuskunnan» levittämä esite).

Yksityiskohtaisesti tarkastellen tapahtuu seuraavaa, jos otamme tarkempaa analyysia varten esimerkiksi Künnapin ensimmäisen mahdollisen konvergenssi-ilmiön ryhmästä U → IE (mahdollinen uralilainen vaikutus indoeurooppalaisiin kieliin): »Vokaalisysteemien kehittyminen täysin uralilaisen/suomalais-ugrilaisen kantakielen vokaalisysteemin mukaiseksi kantagermaanisissa, kantabaltissa ja kantaslaavissa (Wiik 1996a; ks. myös Tkačenko 1989: 89–90; Raukko ja Östman 1994: 24)» (Künnap 1997a: 80). Onpa kiinnostava väite, tulee ajatelleeksi aavistamaton lukija, kukapa olisi kirjoittanut siitä enemmän? Kertovatko suluissa annetut lähteet kenties enemmän?

Wiik 1996a on käsikirjoitus (»Kantagermaanin suomalais-ugrilainen substraatti»), joka saattaa olla sama kuin Wiik 1997a, jota Künnapin artikkelin ilmestyessä ei ollut vielä julkaistu ja jota minun siksi oli mahdotonta tarkistaa. Tkačenko (1989: 89–90) puhuu ainoastaan kantaslaavista eikä germaanista tai baltista. Raukko ja Östman (1994: 24) siteeravat puolestaan Thomasonia ja Kaufmania (1988: 238–251) ja sanovat kohdassa 17: »Kantaslaavin vokaalisysteemi on uralilaisvivahteinen.» Hekin siis puhuvat ainoastaan kantaslaavista ja nimitävät kyseistä ilmiötä »uralilaisvivahteisuudeksi», mikä mielestäni on jotain aivan muuta kuin Künnapin edellä mainittu »täysin – – mukaiseksi». Raukko ja Östman ovat

hankkineet tietonsa todennäköisesti Thomasonin ja Kaufmanin teoksesta sivulta 248: »In the vowel system, the Proto-Slavic restructuring of the inherited IE system has a distinctly Uralic flavor.» Hekin, kuten mainittu, perustavat tuloksensa toisiin lähteisiin ja antavat seuraavan selityksen: »Steinitz (1964), in fact, argues that the Proto-Slavic and Proto-Finno-Ugric vowel inventories are essentially the same (and that a Uralic substratum underlies the Slavic system).» Tässä on nyt kuitenkin erittäin valitettavaa, etteivät kirjoittajat viittaa mihinkään konkreettiseen sivuun, sillä Steinitz 1964 on kokonainen kirja (176 sivua). Mutta se, joka vaivautuu lukemaan koko Steinitzin 1964, saa vaivannäöstään mainion palkinnon: Steinitz nimittäin väittää sivulla 140 päinvastaista. Hänen katsomuksensa on juuri niin, ettei suomalais-ugrilainen substraatti tule kysymykseen: »Während die Übereinstimmung des heutigen russ. und mord. Vokalismus gut zu erklären und zu verstehen ist, verhält es sich mit der Übereinstimmung des altruss. und des fiugr. Vokalismus anders. Würde es sich nur um das Russ. oder Ostslaw. handeln, so könnte man an nachbarliche Beeinflussung durch die Finnougrier denken. Da aber dieselben Vokalkategorien allen altslaw. Sprachen gemeinsam sind, ist nach unserer bisherigen Kenntnis der slaw.-fiugr. Beziehungen die Annahme eines fiugr. Einflusses nicht sehr wahrscheinlich.» (Steinitz 1964: 140; minun kursivointini.) Hän jatkaa kuitenkin vielä varovasti: »Andrerseits sind die slaw. Sprachen die einzigen indoeur., die diese so charakteristischen und keineswegs gewöhnlichen Vokalkategorien kennen, und es ist schwer, hier an Zufall zu glauben. Als Nichtslawist fühle ich mich jedoch nicht berufen, zu dieser Frage näher Stellung zu nehmen, und begnüge mich hier damit, die Aufmerksamkeit der Fachkollegen auf diese interessante Übereinstimmung zu len-

ken.» (Steinitz 1964: 140–141).

Lyhyesti sanoen: kolmesta auktoriteetista, joiden piti todistaa kantagermaanin, kantabaltin ja kantaslaavin täysin uralilaisen tai suomalais-ugrilaisen kantakielen vokaalisysteemin mukaiseksi kehittynyt vokaalisysteemi, ensimmäistä on mahdotonta tarkistaa — tai jos otetaan huomioon Wiik 1997a, se on vasta tuore teoria, jonka heikkoja kohtia Kallio 1997 on vakuuttavasti tuonut esiin — toinen taas käsittelee vain kolmasosaa, kuten kolmaskin, joka väittää sitä paitsi päinvastaista.

Otetaanpa Künnapin seuraava ilmiö: »Painon siirtyminen tai sen vakiintuminen ensimmäiselle tavulle kantagermaanissa ja balttilaisissa kielissä sekä pohjoisvenäjän murteissa (Raukko ja Östman 1994: 28, Wiik 1996a ja 1996b; ks. myös Wiik 1995: 80–81, Strade 1995, Viitso 1996)» (Künnap 1997a: 80). Kun lähdetään taas matkalle etsimään lähteitä, saadaan seuraavanlainen kuva: Raukko ja Östman 1994: 28 on ilmiselvästi painovirhe, oikea informaatio löytyy sivulta 23. Siellä lukee: »Latviassa sekä joissakin liettuan ja pohjoisen venäjän murteissa sanapaino on ensimmäisellä tavulla.» Kantagermaanista ei sanota sanaakaan, ja liettuan yhteydessä mainitaan, että tämä pätee ainoastaan »joissakin murteissa». Näin sanotaan heidän lähteesssäkin: Thomason ja Kaufman (1988: 241) — mainitsemalla puolestaan taas oman lähteensä — sanovat: »Veenker (1967) reports the same innovation [i.e. word initial stress in Latvian, C. H.] in some Lithuanian and northern Russian dialects.» He siteeravat oikein, sillä Veenkerkin sanoo »in einigen angrenzenden litauischen Dialekten» (mts. 74). Seuraavat lähteet, Wiik 1996a ja 1996b, ovat taas käsikirjoituksia, Künnapin Wiik 1996a on todennäköisesti Wiik 1997a, ja Künnapin Wiik 1996b (»On the Uralic and Finno-Ugric substratum in Proto-Germanic») voisi olla sama tai Wiik 1996a [
▷

Künnap] + Wiik 1996b [< Künnap] = Wiik 1997a. Mitä sen todenperäisyyteen tai vakuuttavuuteen tulee, pätee sama, mitä edellä jo on sanottu (ks. Kallio 1997). Wiik 1995 selittää toistamiseen näkökulmansa painon siirtymisen syistä kuten aiemmin mainitut Wiikin kirjoitukset eikä tarjoa siinä mielessä mitään uutta. Vastaväitteeksi voisi Kallion 1997 lisäksi tuoda Viitson 1995 (s. 94), joka vetoaa siihen, että tiedämme liian vähän suomalais-ugrilaisen kantakielen mahdollisesta alkupainosta. Strade 1995 on jälleen käsikirjoitus (»Uralic, Germanic, Paleo-European — about the earliest interactions of different language families in Northwestern Eurasia.«), jota henkilökohtaisesti en ole nähnyt, mutta johon mielellään viitataan, kuten Künnap (1997b: 257; 1997d: 71) ja Wiik (1997a: 280) osoittavat. Kyseessä on ilmeisesti viime fennougristikongressin aikana jaettu moniste, joka on yhä tietääkseni julkaisematta ja johon en voi siten ottaa kantaa. Viimeinen tämän toisen ilmiön lähde on Viitso 1996, joka myös on käsikirjoitus (»Finnic and its Indo-European neighbors: common changes.«), nimittäin Viitson Groningen-esitelmä vuodelta 1996, joka valitettavasti ei ole mukana Groningenin kokoomateoksessa (Hahmo ym. 1997). Saamme loppujen lopuksi seuraavan tuloksen: kuudesta mainitusta lähteestä ovat kaikki kolme Wiikin lähde periaatteessa yksi ja sama lähtökohta ja sinänsä vähän vakuuttava, koska vastaväitteitä on paljon. Jäljelle jääneistä kolmesta lähteestä kaksi on käsikirjoituksia, joiden sisältöä on mahdotonta tarkistaa. Yksi ainoa lähde, Raukon ja Östmanin Veenkeriin ja hänen lähteisiinsä perustuva viittaus, on jonkin verran todenperäinen.

Haluaisin ottaa esiin vielä yhden esimerkin: Morfosyntaktisista vaikutuksista Künnap (1997a: 80) mainitsee ryhmässä U → IE ensimmäiseksi seuraavan ilmiön: »*ka*-päätte imperatiivissa balttilais-slaavilai-

sisä kielissä (Raukko ja Östman 1991: 24).» Ainoana lähteenä on siis mainittu Raukko ja Östman 1994: 24 (1991 on ilmeinen painovirhe), jossa lukee: »Imperatiivin *-ka*-päätte on uralilaista perua.» Raukon ja Östmanin lähde Thomason ja Kaufman (1988: 245–246) on varovaisempi: »The common imperative suffix *-ka*, which is added to the simple imperative to soften the force of an order, is said by Décsy (1967: 155–156) to be derived from a Uralic imperative suffix; compare the widespread Uralic imperative suffixes *-k*, *-ka* (Collinder 1965: 131).» Collinder (mp.) sanookin ainoastaan, että mainittu päätte »is so widespread that it must date from CU [Common Uralic, C. H.]»; Décsy (1967: 155) tuo esille kaksi esimerkkiä venäjistä ja viittaa siihen, että suomessakin on tällainen imperatiivipäätte, mutta hän ei kuitenkaan mene pelkkää mainintaa pitemmälle. Parempi olisi ollut lukea Veenkeriä: hän (1967: 99–101) käsittelee ongelmaa perusteellisesti ja mainitsee sekä Mägistin (1933) otaksuman, että kyseenalaisen päätteen lainaussuunta voisi olla venäjistä itämerensuomalaisiin kieliin, että Kiparskyn vastustuksen vuodelta 1963 (Kiparsky 1963: 432). Loppuluokittelussaan Veenker kuitenkin päätyy siihen, että itämerensuomalainen substraatti venäjässä on todennäköinen (Veenker 1967: 167). Kiparsky (1969: 24–25) sen sijaan vastustaa jyrkästi substraatin mahdollisuutta ja viittaa venäjän kielen omaan partikkeliin. Minä puolestani katson asian ainakin toistaiseksi olevan ratkaisematta, koska tällä hetkellä puuttuu vielä selkeä ja yksimielisesti vastaanotettu evidenssi. Näin ollen kuuluu tämäkin Künnapin mainitsema ilmiö todistamattomien, epävarmojen ja osittain suorastaan torjuttujen otaksumien luokkaan.

Viimeistään tässä vaiheessa aloin miettiä seuraavaa: Künnap mainitsi yhteensä 48 ilmiötä (33 U → IE ja 15 U – IE eli sellai-

sia, joiden lainaussuunta on määrittelemätön), joista kolme tarkemmin katsoen osoittautuu melko pian hyvin horjuvaksi. Tämän tosiasian pohjalta herää väistämättä seuraava periaatteellinen kysymys: miten luotettavia ovat muut lähteet? Mitä hyötyä on siitä, jos viitataan toiseen lähteeseen, jossa parhaassa tapauksessa ei sanota muuta kuin sitä samaa — siis ilman minkäänlaista uutta todistusaineistoa — ja pahimmassa tapauksessa väitetään päinvastaista? Päätin, ettei kannata enää tarkistaa 45:tä jäljelle jäänyttä tapausta vaan täytyy tyytyä siihen, ettei tämä luettelo selitä vielä mitään mainittujen kielten mahdollisesta konvergenssista. Tämä taas puolestaan johti minut seuraaviin kolmeen toteamukseen:

1) Jokin väite ei muutu todennäköisemmäksi, oikeammaksi tai vakuuttavammaksi vain sen perusteella, että sitä jatkuvasti toistetaan ja julkaistaan. 60-luvun tutkijoiden otaksumien toistaminen ei tee niistä vielä tämän päivän tosiasioita. Samojen ajatusten julkaiseminen eri paikoissa ja eri kielillä ei muuta niiden sisältöä välttämättä todeksi (vrt. Künnap 1997a, 1997c ja osittain myös 1997b ja 1997d).

2) Thomason ja Kaufman 1988 on epäilemättä hyvä ja tärkeä kirja, jota minäkin käytän opetuksessani. Mutta miksi siitä on tehty lingvistiikan Raamattu? (Esimerkiksi Künnap 1997b koostuu kahdesta tekstisivusta, joista puolitoista sivua on pelkkää Thomasonin ja Kaufmanin lainausta.) Onko eurooppalaisten tutkijoiden itsetunto suitsunut jo niin matalalle, että täytyy käännettää kaikki ajatukset englanniksi ja painattaa ne Atlantin toisella puolella, ennen kuin niitä otetaan täällä huomioon? Miten voisi muuten selittää, että jatkuvasti korostetaan kontaktiteorian uutuutta, vaikka eri kielten kontakteja on tutkittu ainakin viime vuosisadalta lähtien? Koko fennougriistiikan tiedehistoria ei ole muuta kuin nimenomaan kielikontaktien tutkimusta. Toinen asia on

se, että pääpaino oli pitkään sanatutkimuksessa, koska muita tutkimusaiheita varten puuttuivat kauan edellytykset. Joka tapauksessa ihmettelen, miten Kalevi Wiik voi moittia Kristiina Rossia ja Lembit Vabaa niin ylimielisesti, että he eivät ole »oma Thomasoni ja Kaufmani veel lugenud» (Wiik 1997b: 850), ikään kuin nuo amerikkalaiset olisivat löytäneet vääjäämättömän totuuden. Päinvastoin voisi yhtä hyvin kysyä, ovatko Künnap ja Wiik lukeneet mainittua teosta: Künnap (1996: 510) kirjoittaa esimerkiksi: » — iga uurali keel on keeltesegu — — », ja Wiik (1997b: 848) puolestaan: » — — keelepuud peab täiendama, tuues sisse ka liiteid ehk keelte segunemise»). Thomason ja Kaufman sitä vastoin sanovat selvästi heti alussa (ja jopa lihavoiden!): »but most languages are not mixed — — » (Thomason ja Kaufman 1988: 3).

3) Täysin käsittämättömäksi jää minulle myös se, minkä takia kielitieteen pitäisi yhtäkkiä kiinnostua ihmisgenetiikasta! Ago Künnap ja Kalevi Wiik ja jotkut muutkin (vrt. Julku 1997) ovat tietävästi aivan innoissaan siitä. Mutta kielten ja geenien todellisesta yhteydestä emme tiedä — varovaisesti sanoen — juuri mitään; perinteisen kielentutkimuksen mukaan pitäisi sanoa jopa niin, että tiedämme siitä ainoastaan sen, ettei niillä ole mitään tekemistä toistensa kanssa. Turkista Berliiniin muuttaneen väestön jälkeläiset puhuvat sujuvampaa saksaa kuin monet muut paikkakuntalaiset ja varsinkin paremmin kuin turkkia, mutta ovat — mitä ihmettä — hieman erinäköisiä kuin paikallinen valtaväestö. Geenitutkimuksessa usein virolaisten läheisyyteen asetetut belgialaiset taas jakautuvat kielellisesti kolmeen eri ryhmään (hollanti, ranska, saksa). Ihmisgenetiikan saavutukset ovat eittämättä huomattavia, mutta en näe toistaiseksi niiden yhteyttä kielitieteeseen. Jos (seka-avioliiton tai oikeastaan jokaisen) lapsen geenit ovat kahden (erikielisen) ih-

misen geenien sekoitus, ei lapsen kielen tarvitse olla vielä minkäänlainen sekoitus, vaan aina jompikumpi kielistä »voittaa» toisen ja saavuttaa äidinkielen aseman. Tunnen monia suomalais-saksalaisten seka-avioliittojen lapsia eikä yksikään heistä puhu »sekakieltä». Tästä on jo Johanna Laakso (1995) vakuuttavasti kirjoittanut. Tätä kielitieteen »perustuslakia» ei tarvitse heittää heti yli laidan ainoastaan muuttaman ihmisgenetiikan perusteettoman »modernin» hypoteesin ilmaannuttua (kieli)-tieteelliseen keskusteluun.

Haluan lopuksi vakuuttaa: En vastusta missään nimessä uusia ajatuksia, ehdotuksia tai teorioita — miten voisinkaan, kun tieteen kehittäminen ja tiedon kartuttaminen ovat suorastaan riippuvaisia niistä? Tämä pieni polemiikki ei ole tavanmukainen toistuva germaanin hyökkäys lounaasta vaan todella jotain avunhuudon kaltaista: emme saavuta mitään, jos spekulointi pääsee voitolle perusteellisen (ei välttämättä perinteisen) tutkimuksen kustannuksella. Ne, jotka minut tuntevat, tietävät, ettei minulla olisi mitään sitä vastaan, jos äidinkielessäni olisi jonkinlainen suomalais-ugrilainen substraatti. Päinvastoin, mutta sitäpä onkin hankala löytää. ■

CORNELIUS HASSELBLATT

Finnisch-Ugrisches Seminar,

Universität Hamburg,

Bogenallee 11,

D-20144 Hamburg,

Deutschland

Sähköposti: *fus@rrz.uni-hamburg.de*

KIRJALLISUUTTA

BEDNARCZUK, LESZEK 1990: Balto-Slavic and Finno-Ugric linguistic convergences in typological and areal as-

pects. – *Uralo-Indogermanica I* s. 108. Moskva.

— 1991: Balto-Slavic and Finno-Ugric linguistic convergences in typological and areal aspects. – *The 6th international congress of Baltists*. October 2–4, 1991. Abstracts s. 13. Vilniaus Universiteto leidkyla.

— 1997: Konvergencii balto-slavjanskich i finno-ugorskich jazykov v strukturnom i areal'nom aspekte. – *Balto-slavjanskije issledovanija 1988–1996* s. 91–108. Moskva.

COLLINDER, BJÖRN 1965: *An introduction to the Uralic languages*. University of California Press, Berkeley.

DAHL, ÖSTEN – KOPTJEVSKAJA-TAMM, MARIA 1992: *Language typology around the Baltic sea: a problem inventory*. Papers from the Institute of Linguistics, University of Stockholm [PILUS] 51, Stockholm

DÉCSY, GYULA 1967: Is there a Finnic Substratum in Russian? – *Orbis* 16 s. 150–160.

HAHMO ym. 1997: *Finnisch-ugrische Sprachen in Kontakt*. Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 30-jährigen Bestehens der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen 21.–23. November 1996. Herausgeber: Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra, László Honti, Paul van Linde & Osmo Nikkilä. Maastricht.

JULKU, KYÖSTI (toim.) 1997: *Itämerensuomi — eurooppalainen maa*. With Estonian, Hungarian and English Summaries. *Studia Historiae Fenno-Ugricae* 2, Oulu.

KALLIO, PETRI 1997: Uralic substrate features in Germanic? – *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 87 s. 123–130.

KIPARSKY, VALENTIN 1963: *Arvostelu teoksesta: V. N. Toporov, O. N. Trubačev: Lingvističeskij analiz gidronimov*

- Verchnego Podneprov'ja. Moskva 1962. – Zeitschrift für slavische Philologie 31 s. 424–434.
- 1969: Gibt es ein finnougriechisches Substrat im Slavischen? – *Annales Academiae Scientiarum Fennicae* 153 s. 4. Helsinki.
- KÜNNAP, AGO 1996: *Mea culpa*, aga oma keeled Eesti põlisasukad oleme olnud ehk juba 12 000 aastat. – *Keel ja Kirjandus* 39 s. 505–513.
- 1997a: Uralilaisten kielten jäljistä indoeurooppalaisissa kielissä. – *Viritäjä* 101 s. 79–83.
- 1997b: Potential Finno-Ugric substratum in Slavic. – *Linguistica Uralica* 33 s. 253–257.
- 1997c: Kust on pärit germaani, balti ja slaavi keeled? – *Akadeemia* 9 s. 566–571.
- 1997d: Uralilaisten kielten läntinen kontaktikenttä. – *Kyösti Julku* (toim.), *Itämerensuomi — eurooppalainen maa*. With Estonian, Hungarian and English Summaries s. 63–71. *Studia Historiae Fenno-Ugricae* 2, Oulu.
- LAAKSO, JOHANNA 1995: A spade is a spade. Comment on *The 'Pragmareal' Challenge to Genetic Language Tree Models*. – Seppo Suhonen (toim.), *Itämerensuomalainen kulttuurialue*. The Fenno-Baltic cultural area s. 70–74. *Castrenianumin toimitteita* 49, Helsinki.
- MEERWEIN, GEORG 1994: Einige Anmerkungen zu Gemeinsamkeiten in den Tempussystemen der Sprachen des Ostseeraumes. – *Linguistica Uralica* 30 s. 168–176.
- MÄGISTE, JULIUS 1933: Venepärane imperatiivikujund idapoolseis läänemeresm. keelis. – *Eesti keel* 12 s. 83–87.
- RAUKKO, JARNO – ÖSTMAN, JAN-OLA 1994: *Pragmaattinen näkökulma Itämeren kielialueeseen*. University of Helsinki, Department of Linguistics, Publications 25. Helsinki.
- STEINITZ, WOLFGANG 1964: *Geschichte des finnisch-ugrischen Vokalismus*. 2., mit einem Anhang und Wortregistern erweiterte Auflage. Akademie-Verlag, Berlin.
- THOMASON, SARAH GREY – KAUFMAN, TERENCE 1988: *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. University of California Press, Berkeley.
- TKAČENKO, OREST BORISOVIČ 1989: *Očerki teorii jazykovogo substrata*. Nauk. dumka, Kiev.
- VEENKER, WOLFGANG 1967: *Die Frage des finnougriechischen Substrats in der russischen Sprache*. Uralic and Altaic Series 82. University of Bloomington, Indiana.
- VIITSO, TIIT-REIN 1995: *The Baltic Sea prosodic area revisited*. Comments. – Seppo Suhonen (toim.), *Itämerensuomalainen kulttuurialue*. The Fenno-Baltic cultural area s. 93–97. *Castrenianumin toimitteita* 49, Helsinki.
- WIIK, KALEVI 1995: *The Baltic Sea prosodic area revisited*. – Seppo Suhonen (toim.), *Itämerensuomalainen kulttuurialue*. The Fenno-Baltic cultural area s. 75–90. *Castrenianumin toimitteita* 49, Helsinki.
- 1997a: The Uralic and Finno-Ugric phonetic substratum in Proto-Germanic. – *Linguistica Uralica* 33 s. 258–280.
- 1997b: *Keelepuu vajab uuendamist*. – *Keel ja Kirjandus* 40 s. 845–850.